

Algyői népszokások.

Algyő nagyközség a Szeged-Hódmezővásárhelyt összekötő országút mentén, Szegedtől északkeletre 8 km-re, a Tisza mellett fekszik. A falu ősrégi település,¹ már az Árpádkori oklevelekben, mint jelentékeny halásztelepülés szerepel. Azóta is állandóan lakott hely volt.²

Bár a két város szomszédságában fekszik, az első világháborúig egyik sem volt sem gazdaságilag, sem kulturális vonatkozásban különösebb hatással rá. Hiszen gazdaságilag a legszorosabban hozzátartozott a mindszent-algyői uradalomhoz,³ annak egyik úrbéres községe volt egészen 1848-ig, a jobbágyfelszabadításig. Az uradalomtól való gazdasági függése azonban továbbra is megmaradt a második világháború befejezéséig, amidőn a hatalmas kiterjedésű uradalom területét az uradalommal határos községek között a földreform során felosztották. De kulturális kapcsolatba sem kerülhetett a szomszédságában lévő két nagy várossal, mert nyomasztólag hatott rá szellemileg is a közvetlen a falu alatt levő hatalmas nagyságú Pallavicini-féle uradalom. A falu fiatalságát nem a két város iskolái vonzották, hanem a falu szomszédságában fekvő uradalmi majorok. Ezekbe a majorokba cselédnek bejutni, tehát más szóval uradalmi szolgálatba kerülni, nagyobb szerencsének számított és biztosabb megélhetésű életpályát jelentett a falu fiatalságának szemében, mint köztisztviselői állást kapni az elmúlt első világháború utáni harmincas években.

Igy a falu sokáig elszigetelődve maradt a két város gazdasági és kulturális hatásától. Így érthető, hogy a falu 70-80-90 éves öregjei, — akiknek fiatalsága jóval az első világháború előtti időre esik, — szüleiiktől maradék nélkül vették át ősök néprajzi hagyatékát. De a most élő öregek még nemcsak egyszerűen átvették ezt a hagyatékot, mint ahogy már mi vesszük át szüleinktől, hanem vérükké, életelemükké vált fiatalságuk alatt. Tehát még azon időben, amidőn a falu gazdasági és kulturális életében kizárólag a nagybirtok káros hatása érvényesült. Ez a néprajzi hagyaték, — amely a falu öregjei halálával napról-napra fogy, — főleg olyan szellemi sajátságokat őrzött meg a két város közvetlen szomszédságában, amelyek máshol a gyorsabb fejlődésű, nagyobb falvakban és városokban a kultúra rohamosabb térfoglalásával már jóval hamarabb áldozatul estek a műveltség terjedésének, mielőtt azokat néprajzgyűjtőink össze tudták volna gyűjteni.

Eddig a néprajzgyűjtőink mindig elkerülték Algyőt, mert úgy vélték, hogy a két, meglehetősen nagy város: Szeged és Hódmezővásárhely közvetlen szomszédságában már úgyszólván elvesztette a falu esetleges

egyéni néprajzi jellegét. Ennek a felfogásnak esett majdnem áldozatul a falu ősrégi, talán Árpádkorabeli temploma,⁴ de kimondottan ennek a hiedelemnek az eredménye, hogy ma már a néprajzgyűjtők a szellemi hagyatékon kívül mást nem igen találnak. De ez is a mostani idősebb nemzedék halálával szintén elvesz a néprajz számára, mielőtt azt nagyobb részben össze tudnánk gyűjteni. A falu mostani fiatalsága lenézi semmibe sem veszi, sőt kigúnyolja szülei egyszerű „babonás” hitét és szokásait. A falu öregjei pedig idegenek előtt nehezen beszélnek régen meghalt öreg szüleiktől tanult, s a mai fiatalságtól annyira megvetett és lenézett „babonákról”.

A következőkben saját gyűjtésemet foglaltam össze, amelyet a legutóbbi — háború előtti⁵ és utáni — években sikerült összegyűjtenem.⁶

*

Az emberi életnek három legjelentősebb állomása: a születés, a házasság és a halál. Mind a három elhatározó mozzanat az egyszerű ember életében.

I.

A születés. A születéssel veszi kezdetét az ember földi élete. Ekkor nemcsak a szülőasszonyt, hanem a gyermeket is környékezi a gonosz. Amíg a szülőasszony a „gyermekágyat”, vagy ahogy még az öregek mondják: „boldogasszony-ágyát” fekszi, az egész ágyat szúnyoghálóval fedik be, hogy a családon és a családhoz tartozó közelebbi ismerőzőkön kívül mások ne láthassák sem az anyát, sem az újszülöttet. A szúnyogháló távoltartja a „boldogasszony-ágyától” a gonoszt, s megvédi a kicsit a szemveréstől.⁷ A kicsit születés után nem külön a bölcsőbe, hanem az édesanyja mellé fektetik, s a gyermek édesanyjával együtt „fekszik ki a gyermekágyat”, mert különben a gyermek boldogtalan lesz.⁸ Az újszülött „dunnakötőjébe” olvasót tesznek, amíg az anya az avatóra nem megy, hogy a gonosz ne ártson a gyermeknek.⁹ Amíg a keresztelés meg nem történt, nagyon vigyázni kell a kicsire, mert a gonosz egy óvatlan pillanatban könnyen kicserélheti „elválthatja” a gyereket.⁵ Ezért nem hagyják egy percre sem magára a gyermeket. De ha ez elkerülhetetlen, akkor legalább egy macskát tesznek be¹⁰ addig az ideig, vagy egy seprűt állítanak a „boldogasszony-ágya” mellé,⁹ mindkettő megvédi a kicsit a boszorkányoktól. Éppen ezért nem szabad a gyermekágyasnak az ablakon sem kiszólni, bármilyen sürgős ügyben is kérdezik, mert a gonosz azalatt is „elválthatja” a kicsit.⁷ Ha mégis sikerült a gonosznak egy óvatlan pillanatban a gyermeket „elváltani”, könnyen vissza lehet tőle szerezni. Ilyenkor befűtik a kemencét, a sütőlapátra ráhelyezik a „váltott” gyereket, s úgy tesznek, mintha be akarnak dobni az égő kemencébe. A gonosz nem hagyja a gyermeket bedobni a kemencébe, s éppen ezért a dobás pillanatában a gonosz visszacsereéli a „váltott” gyermeket az igazira, s a váltottat, vagyis az ördög a sajátját magával viszi.⁸ Nagyon fontos, hogy a gonosztól minél hamarabb visszaszerezzük a gyermeket, mert a „váltott” gyermek, az ördög fia, akiért az még gyermekkorában újra eljön. Ezért mondják még mindig nálunk, ha gyermek fiatalkorában meghal, hogy azért halt meg, mert biztosan „váltott” gyerek volt. A „váltott” gyerek az egyszerű emberek szerint sohasem éri meg a felnőtt kort.⁸

De ugyancsak az éjjel résenálló boszorkányok ellen védi az újszülöttet és az anyját a gyerekágyas szobában éjtszakára az ajtóba szűrt eles kés és a söprő résszel fölfelé, az ajtónak támasztott seprő is mindaddig, amíg gyerekágyat fekszik az anya. Nappal pedig a „boldog-asszony-ágya” végén egy kis edényben lévő szentelt víz védi őket a gonosztól.¹¹

Régen a „betegágyat fekvő” háznál azon ideig nem főztek, amíg az asszony a gyerekágyból föl nem kelt. Azalatt az idő alatt a rokonok, ismerősök és jószomszédok valósággal elhalmozták a betegágyast étellel. Régen mindig csak azt vittek, amit aznapra éppen maguknak otthon főztek, nem törődtek azzal, hogy a betegágyasnak könnyű ételt lehet csak enni. Manapság csak egyszer visznek enni a betegágyasnak, régen többször is. De változott a menü is. Mivel csak egyszer visznek, ezért kitesznek magukért, baromfiból készített (csirke, tyúk, vagy galamb) levest, csirkepaprikást, egy liter bort, egy tányér süteményt visznek a betegágyasnak. Általában valahányszor ilyen ünnepélyes alkalomra „ételt visznek”, akár betegágyasnak, akár lakodalomba, mindannyiszor feltűnően mély tányérba teszik, s az egészet „szakajtó-ruhába” kötve viszik. A „szakajtó-ruha” csak ilyen ünnepélyes alkalommal használt, díszes, kivarrott nagyobb kendőféle.¹²

Nálunk mindig csak vasárnap keresztelnek. A születés utáni vasárnap viszik „körösztolni” a gyermeket. Amíg a keresztelésről vissza nem térnek, a gyermek helyére macskát tesznek és betakarják, nehogy azalatt az idő alatt a boszorkányok bajt okozzanak a betegágyasnak.¹³ Amidőn aztán a „körösztolóról” megérkeznek, leteszik a megkeresztelt babát a földre dunnástól, s azt mondják:

Pogányt vittünk, körösztolnyt hoztunk!

Az vegye föl, aki legjobban szereti!¹⁴

s

Mindig a gyermek „körösztapja”, a „koma”, vagy ha leány, akkor a „körösztanyja”, a „komaasszony” kapja föl hirtelen a földretett babát, levegőbe lendítve: „Ilyen nagyra nőjj!” — felkiáltással.¹⁴

Amikor az asszony először kel föl a gyerekágyból, első útja a templomba vezet az „avatóra”. Ez rendszerint a keresztelés utáni vasárnap van. Ekkor a gyermekét magával viszi. A bábaasszony is elkíséri a gyöngye asszonyt az avatóra. Az avatást a templomban a pap végzi latin szertartás keretében. Aki először szült, azt külön avatják, s hosszabban imádkozik a pap fölötté. Ha az anya az avatóra csak később tud menni; nyilvános helyre, társaságba, vagy a szomszédba nem igen megy át. Bármennyire is hívják, kitér a meghívás elől, mondván: „Hiszen még az avatón sem voltam!”¹²

De a gyermek nemcsak örömet és istenáldást jelent a családnak még most is, hanem nagyon sok gondot, aggodást és bánatot. A gyermek életére már születéskor egyes jelek utalnak. Ha a kicsi a születés után a markát nyitva tartja, felnőtt korában bőkezű lesz, ha pedig göresösen becsukja, akkor az újszülött egész életében fukar és fősvény lesz. De éppen ilyen elhatároló jelentőségű a gyermek életére a körömápolás módja is. Az édesanya egy éves korig késsel nem vágja le a gyermek körmét, hanem foggal harapja el, nehogy tolvaj legyen

belőle.¹⁵ Ha pedig a kicsi foggal születik a világra, akkor 7 éves koráig nagyon kell rá vigyázni, mert a gonosz lélek részéről állandó veszély fenyegeti. Valahányszor hirtelen förgeteg, vagy vihar támad, akkor amilyen gyorsan csak lehet, az anyjának szüléskor viselt ingével kell az ilyen gyermeket letakarni, mert különben elviszi a förgeteggel, viharra! szálguló gonosz.¹⁶

De nemcsak a gonosz, hanem a betegség részéről is állandó veszély fenyegeti a kicsit. Ezért még a gyermek fürdővizét is meg kell változtatni, mert ha esővízben fürdetik, akkor „folyni fog a kicsi füle”.¹⁵ De a baj még a legnagyobb gondosság mellett is gyakran előfordul. Ilyenkor nagyon egyszerű a baj orvoslása. A gyermek keresztmamája vesz a boltban egy félméter sárga, vagy piros szalagot, s azt úgy köti a keresztgyermek nyakába, hogy az onnét minél hamarabb elveszen. Mire az a gyermek nyakáról elvesz, elmúlik a fülfolyás is.¹⁷ Ugyanilyen egyszerűen gyógyítják a nyálfolyást is. Amelyik gyermeknek, — sőt még a felnőttnek is — „csurog a nyála”, annak a szájába háromszor megforgatják a macska farkát, lehetőleg him macskáét, s hamarosan elmúlik a baj.¹⁶

Sokkal nehezebben gyógyítható a „szömverés”. Ez a betegség igen elterjedt hiedelem volt az egyszerű emberek között. Az egyes ember szeme, illetve nézése különös bajt okozhat anélkül, hogy az illetőben rossz szándék lenne. Ha az újszülött gyermeket, malacot, borjut, csikót, stb. szemverés ért, betegek lettek. Ezért szokták mindezeket az első látásra megköpdösni: „Tyü, de csunya vagy!” Nagyon könnyen megverheti szemmel a munkából fáradtan hazaérő édesapa is a kicsit. Ezért az édesapa megérkezésekor mindjárt a bölcsőbe dobja a kalapját, nehogy megverje a kicsit szemmel.¹⁵ Ha valaki akarata ellenére mégis megverte a gyermeket szemmel, legegyszerűbb gyógy mód, ha az illető saját vizeletébe megmosdatja a szemverettét.¹⁸ Nehezebb az eset akkor, amikor nem tudják, hogy ki verte meg. Ilyenkor az eljárás már bonyolultabb. Ekkor olyan egyénnek kell a gyermeket megmosdatni, aki életében még először látja. A mosdatás után bemártja az egyik ujját a vízes pohárba, s ezzel háromszor végighúzza a szemverésben szenvedő gyermek mindkét szemét. Utána újra bemártva ujját a pohárba, egy csepp vizet cseppent a gyermek szájába, s meggyógyul a gyermek.¹⁹ De ugyancsak nagyon ajánlják a szemverés esetén a számar szemöldökéből kivett szőrszálat, amelyet a kicsi ing nyakába kell bevarrni.¹⁶ Sokkal nehezebb az eset, amikor a gyermek csak beteg, s nem tudják biztosan, hogy „szömmel van-e mögverve”, vagy valami más baja van. Ekkor a következőképpen járnak el:

Ide már két személy kell. Az egyik a baba fölött tartja a tányért, a másik pedig méri a vizet. Még pedig az ivópohárból a kanálba önti a vizet, utána pedig a tányérba. Három kanál vizet mérnek így ki a tányérba, közben minden kanál víz öntésekor a következőket mondja a mérő asszony:

Az egyiket mérem kalap alá,
A másikat konty alá,
A harmadikat pedig hajadon alá!

A tányérba így kimért három kanál vízbe a jobbkez mutató ujjával

megmossa először a saját szemét, utána a baba szemét. Ezután a jobb középső ujját a vízbemártva, a baba szájába teszi az ujját, azután megtörli a baba szemét a pöndölyébe. Amikor ezzel kész van, megméri a tányérba maradt vizet, s kanalanként a szoba egyik sarkához közelebb eső ajtófélfára önti. Ha három kanálnál több maradt a tányérban, akkor „mögvolt verve szömmel“ a gyermek. Ezzel aztán a szemverés is elmúlik.²⁰

Sokszor adódik, hogy a gyermeknek más baja van. Ha nagyon beteg, akkor a következő eljárással próbálkoznak:

Három hajnalban, — napfelkelte előtt — meg kell az alábbi fürdővízben a beteget fürdetni. Ez nem áll másból, mint 5—6 liter vízből, amelyben előzőleg 10—15 kalánvert galuskát főztek meg. A tészalét azonban nem szabad kitenni hűlni, hanem mindaddig kell kavargatni egy fadarabbal, amíg annyira le nem hűlt, hogy a kicsi elállja. Azután kiöntik a teknőbe, s ebbe fürösztik meg a beteget. A fürdetés közben megfigyelik, hogy a fürdővíz gőze merre száll! Ha fölfelé megy a gőz, akkor meggyógyul a gyermek, ha pedig elterül a teknőbe, akkor nem gyógyul meg. Ezután a fürdővizet napnyugatra kell kiönteni.²¹

Ha ez az eljárás nem vezet eredményre, újabban próbálkoznak. Ekkor két falat szalonnát négy felé egyformán elosztva, a teknő négy sarkára tesznek, ahonnét keresztbe a fürdővízbe söprenek (az átellenben lévő sarkokról). Az úrnapi sátorból hozott megszentelt virágot is tesznek még bele, s ebbe a fürdőbe fürdetik meg a gyermeket.²¹ Ha ez sem használ, nincs más végső menedék, mint a szentelt víz. Ha ezzel háromszor megmossák a halálosnak vélt súlyos beteg szemét, az hamarosan felgyógyul. Ez utóbbit nemcsak a gyermekbetegeknél, hanem a felnőtteknél is igen gyakran alkalmazzák.²³

II.

A házasság. Az emberi élet másik fontos állomása, a házasság. A fiatalok már jóval a házasság előtt kíváncsik a jövődöbelijükre s ezért mindent elkövetnek, hogy különböző eljárásokkal minél többet megtudjanak a leendő élettársukról. Ezeknek a jövőt fürkésző eljárásoknak nagyobbik része az u. n. jelesnapokhoz fűződik²² (András, Luca, karácsony, újév, stb.), a másik része önálló jövődölésekkel kapcsolatos. Ez utóbbira három népi jövődölést a dolgozat végén fogok ismertetni.

Rátérve most már a házasságra, tudjuk, hogy régen kizárólag csak egyházi esküvő volt. Még most is a házasság főaktusa az egyházi esküvő, ezért tartják meg olyan nagy fénnel. Régen hétfőn és szerdán esküdtek nálunk, ma leginkább szombaton. Legújabban a katolikus pap hatására csak nehezen ver gyökeret a vasárnap délutáni esküvő. Az esküvő előtti estén vitték a „menyasszony ágyát“. Rendszerint két kocsival mentek az ágyért. Ma többen, a koszorúslányok közül, régen a vőfély vezetésével két családbeli asszony ment hangos énekszóval. A menyasszonyos háznál először tüskével bélelt párnákat, u. n. menyasszonypárnákat nyomkodtak a vendégek kezébe. Amikor a menyasszony párnájával jól összeszurkálták, csak azután adták ki a „menyasszony ágyát“. Ez mindössze csak egy „sublóthól“ állt, s néhány

darab ágyneműből. A mostani szokásos szoba-konyha bútornak hírehamva sem volt régebben. Sem szekrényt, sem ágyat, sem más bútordarabot nem vitt a menyasszony. Már gazdagnak számított, ha a „sublóton” kívül esetleg „tulipántos ládát”, vagy egy-két darab széket vitt az újasszony az otthonába. Amikor aztán a bútorvivő kocsi elindult, akkor a kocsikerékhez rossz lábasokat vágtak, hogy szerencséje legyen az új asszonynak.²⁴

Másnap nagy fénnel történik az esküvő. Még ha nagyon szegények is a fiatalok szülei, akkor is csinálnak „szerény lakodalmat”, amikor is a két család rokonsága — enyhén számítva „csak” 20—25 ház hivatalos. Nagyobb lakodalom mindig a legényes háznál van. Mindkét család fiatalsága a legényes házhoz hivatalos, viszont a családok megoszlanak a két lakodalmas ház között. — Rendszerint két vőfély van, külön a vőlegénynek és külön a menyasszonynak.

Az esküvőre a gyülekezés mindkét háznál a koradélutáni órákban kezdődik.²⁵ Az érkező vendégeket a vőfély a következő rigmussal köszönti be a násznagynak:

Dicsérjük a Jézust, tisztelt násznagyuram.
Akinék ezen házra végtelen gondja van.
Mert új vendéget vezérelt körünkbe.
Hegy ők is részesüljenek a mi örömünkben.
Fogadják jó szívvel e békés családot,
S az új párnak hozott becses ajándékot.

A násznagy rendszerint állva hallgatja végig a beköszöntőket, majd utána ő is néhány szót szól az érkező vendégekhez. Legtöbbször ezen szavakkal fogadja: „Isten hozta a vendégeket! Szívesen fogadjuk az ajándékot!” Utána nyomban borral kínálja meg a beköszöntött vendégeket, az ajándékot²⁶ pedig a háziak veszik át.

Lassan összegyűlik a násznép mindkét lakodalmas háznál, s elérkezik az esküvőre való indulás ideje. Az egész lakodalmas menet irányítója a vőfély. Ő állítja össze a menetet. Ő megy elől, az egyik kezében a vőfélybet (felvirágozott bot), a másik kezében egy literes üveg tele borral, rajta egy „fontos kaláccsal”, a „lakattal”.²⁷ Utána megy a násznagy egy hozzáillő idősebb családtaggal. Ekkor következik a vőlegény, két oldalán az első és a második koszorúslegénnyel. Ezután a többi koszorúslegények következnek, egymásután kettesével. Kezüikben egy-egy üveg bor van. A lakodalmi menet végén az idősebb násznép, főképpen a jóhangú, mulatós asszonyok, akik az egész menet alatt mulatnak, táncolnak, énekelnek. Legvégül a muzsikások kísérik a násznépet. A menyasszonyos háztól hasonló menetben (vőfély násznagy, menyasszony a koszorúslányokkal, stb.) indul el a násznép a templomba. Mindkét menet más-más úton igyekszik a templomba, s ott az ajtóban találkoznak össze. Itt aztán a kettő menetből egy lesz: a menyasszony megy elől az első koszorúslegénnyel, utána a vőlegény az első koszorúslánnyal. Utánuk a koszorús párok (legény a lánnyal) egymásután sorban s végére újra az idősebb násznép marad. A menetet legelől a két vőfély vezeti be a templomba. A két násznagy pedig a

plébániára megy, hogy egyrészt a szükséges anyagiakat elintézzék, másrészt, hogy a papot a esküvői szertartás elvégzésére kérjék fel. Rendszerint ekkor szokta meghívni az egyik násznagy a lakodalomba is.²⁸ Ha a fiatal pár még nem hívta volna meg.

Az egyházi szertartás végeztével a menyasszony a vőlegény egyik közeli nőrokonával együtt, kezében égő gyertyával és nyakán az anyósa által vett fejrevaló selyemkendővel, jobbról-balra háromszor megkerüli az oltárt. Kerülés közben egy Miatyánkot és egy Üdvözlégyet imádkozik el a menyasszony. Ezt azért teszi, hogy búcsút nyerjen, és ezáltal házassága szerencsés és boldog legyen. Utána ott nyomban az oltár előtt következik az új pár köszöntése. A rokonság és az ismerősök egymásután csókolják meg az új párt, közben élészóval az Isten-áldását kéri a fiatal párra. Ezalatt a vőfély átadja a harangozóknak a magával hozott bort és kalácsot és otthagyja a templomnak ajándékkul. A bort rendszerint misebornak szokták elhasználni. A köszöntés után megindul a menet kifelé a templomból. A templomajtóban megállnak. Ilyenkor az új pár ellenségei mindent elkövetnek, hogy megrontsák őket. Észrevétlenül pl. egy falevelet dobnak az új pár útjába, s ezzel már a házasságuk boldogtalan lesz. De ha észreveszik, akkor aztán van haddel-hadd! Ilyen póruljárt próbálkozást mesélt el a szomszédunk az ő esküvőjével kapcsolatban.²⁹ Egy idősebb asszony falevelet dobott a fiatalok lába elé. Észrevette a fiatal pár egyik középkorú férfirokona. Az se volt rest, rögvést leoldotta a derekáról a nadrágszíjját, s azzal ott helyben jó alapon elverte az öregasszonyt, s nyilvánosan kényszerítette, hogy az észrevétlenül leejtett falevelet vegye föl, s azzal együtt elzavarta. De sokszor megtörténik, hogy nem veszik észre az így észrevétlenül leejtett falevelet. Ekkor, hogy a rontás ne fogjon, azért szór a menyasszony pénzt, perecet, vagy apróra vagdalt kalácsot a templomajtóban, hogy ne ő lépjen rá először az így észrevétlenül rontást célzó levélre, hanem a gyerekek. Így elhárítva a templomajtóban leselkedő ellenségek bosszúját, elindulva újra szétválik a lakodalmas menet a menyasszonyi és vőlegényes csoportra és külön-külön mennek haza, ki-ki ahonnt elindult, a vőlegényes menet a vőlegényes házhoz, a menyasszonyi a menyasszonvos házhoz. — Hazamenet nagyon vigyáznak, hogy ne ugyanazon az úton menjenek, amelviken jöttek, mert baj éri az új párt. Ha a szükség úgy hezza, képesek nagyobb kerülőt is megtenni, de ugyanazon az úton nem mennek. Hasonlóan nagyon kerülnek, hogy egy másik esküvői csoporttal találkozzanak, mert akkor is baj történik. A két menyasszony közül az egyik hamarosan meg fog halni. A templomba menet és jövet a lakodalmas menetet néző ismerősöket a lakodalmas háznép borral kínálja meg. Hol az egyik, hol a másik lép ki a sorból, hogy egy korttyal megkínálják az ismerősöket. Nagy sértés el nem fogadni a szíves kínálást. Ha nem is iszik az üvegből, de az üveget legalább át kell venni, s ezzel jelezni, hogy a kínálást elfogadta. Ha nem fogadja el, olyan harag keletkezik belőle, amelyik évekig is eltarthat. Nálunk a menyasszony sokszor felfogja, esetleg karjára teszi a túl hosszú flutyolt, de a környéken már nem.³⁰ Ott azt tartják, hogy a menyasszonyi ruha erre az alkalomra készült, többször úgy sem kell, s ezért hadd seperje végig az utat, mert az új asszony szerencsáját seprű össze vele.

Amikor hazaért mindkét menet, kb. egy óra múlva a vőlegényes-háztól elmegy a násznép a menyasszonyért. A vőfély kezében újra boros üveg, rajta a „fontos kalács” a „lakattal”, s vezeti a menetet. Amikor odaérnek, a menyasszonyos háznál a vőfély a következő rigmussal köszönti be az egész vőlegényes nászmenetet:

Víg lakodalmi nép! Ékes gyülekezet!
 Bátor kis csapatunk hozzátok érkezett!
 Ohajtástok bejött, türelemmel voltunk,
 Míg ti vigadtatok, mi meg szomorkodtunk.
 De most már eljött a nehezen várt óra,
 Hogy a mi napunk is megforduljon jóra.
 Azért jöttünk és tisztelettel kérjük,
 Vőlegényünk párját most már hazakisérjük,
 Ki már bánatában se eleven, se holt,
 Pedig még ma reggel semmi baja se volt,
 Es már engem vádol, bennem talál hibát,
 Mért nem viszem haza az ő kedves menyasszonyát.
 És most, ha ki nem adják, erőhatalommal
 Viszem hű párjával és bátor csapatommal.
 Készítsék hát útra szép menyasszonyunkat,
 Hadd lássuk jókedvűnek vőlegény urunkat!

A vőlegényes menetet a menyasszonyos háznál az örömszülők és az ottani násznagy fogadják. A beköszöntő után borral kínálják meg az érkező vendégeket, majd utána egy-két nóta következik, gyakran egy-két friss csárdásra is sor kerül ilyenkor. Résztvesz ebben a táncban, mint a lányosháztól való búcsúzásul a fiatal pár is. Ezalatt kicserélik a vőfély üvegéből a bort, s rajta a lakatot is. Kis idő múlva következik a menyasszony búcsúja. A menyasszony nevében a vőlegényes menet vőfélye eléggé hosszú rigmussal vesz búcsút az örömszülőktől. Szép szavakkal megköszöni külön-külön az édesapának, majd az édesanyjának a nevelését, majd sorban mindenkitől búcsút vesz egy-két szóval.

A menyasszony búcsúja után elindul a vőlegényes menet, de most már együtt tartanak a menyasszonnyal együtt a koszorúslányok is. A menyasszonyos háznál utána tovább folyik a mulatás, de csak az idősebb vendégek és a leány rokonsága maradtak ott. A fiatalság átvonul a vőlegényes menettel együtt a vőlegényes házhoz. Ideérve, a vőlegény szülci már az ajtóban várják a menetet, s csókkal fogadják a menyasszonyt. Betérve a vőfély a következő rigmussal köszönti be a menyasszonyt:

Adjon az Uristen szerencsés jó eszt.
 S tartsa bekességben e háznak vendégét!
 Tisztelt násznagy uram, mi ismét megérkeztünk,
 Most már elmondhatjuk, hogy sikerrel mátkodtunk.
 Mert szép menyasszonyunk ime megérkezett,
 Kérem, násznagy uram, fogjon vele kezét,
 S fogadják be őt e szép társaságba,
 Részesítsék őt e szép mulatságban.

Ekkor a násznagy kezét fog a menyasszonnyal, majd a vőfély a rigmust a muzsikások felé fordulva továbbfolytatja:

Most tehát zenészek, hegedűk zengjete,
 Hogy menyasszonyunknak fülei csengjenek,
 Mert most már mulathatunk, ahogy mi akarunk,
 Mert most már véget ért legnehezebb dolgunk.
 Kezdődjék hát meg menyasszonyunk tánc,
 Hogy kiszakadozzon szoknyájának ránca!

Ezután következik a sortánc. Ekkor ugyanis sorba táncba viszi a vőfély a fiataliságot. Először a menyasszonyt kéri fel táncra, néhány lépést táncol vele, majd a következő rigmussal adja át a vőlegénynek:

Tisztelt násznagy uram, van-e kifogása,
 Vagy tán nem tetszik csizmám nyikorgása?
 Jelentem alásan a tánc tizenhárom,
 Először is vőlegényünket táncolni kívánjuk!

Ezután az első koszorúslányt kéri fel a vőfély, vele is néhány lépést táncol, majd ezekkel a szavakkal adja át az első koszorúslegénynek:

Tisztelt násznagy uram, kissé már izzadok,
 De senki fiának helyet még nem adok.
 Jelentem alásan, hogy a tánc huszonhárom,
 Első koszorúslegényünk nevéért felírni ajánlom.

Ezzel átadva az elsőt, következik a második koszorúsleánynak a felkérése, illetve táncbavívése:

Dicsérjük a Jézust, tisztelt násznagy uram!
 Harminchárom a tánc, ez a végső szavam.
 Ez a legény a harmadik jelöltem.
 Ők most az egész násznéppel,
 Lépjenek táncba helyettem!

Ekkor kezd táncolni az egész lakodalmi vendégsereg, s vacsoráig tart a tánc. — Közben egy kis próbával döntik el, ki lesz az új párnál az úr, a vőlegény-e, vagy a menyasszony. — Az új pár kezébe adnak egy erre a célra süített perecet, vagy „fontos kalácsot”, esetleg kiflit. Ebbe korábban, a süítés előtt kócmadzagot tettek úgy, hogy a többi kalács-tól egyáltalán nem lehet megkülönböztetni. Ezt kell az új párnak — mindkét félnek két újjal maga felé húzva, — eltörni. Amelyik kezébe nagyobb darab marad, nemcsak úr lesz a háznál, hanem túléli a másikat. — Szokták ezt utána mézben mártani, hogy édes legyen a fiatalok élete. Utána egy-egy falatot törve, fogyasztják el az új párral együtt a körülállók.

Ezután következik a lagzi legnagyobb, de egyben a leghosszabb mozzanata a vacsora. Kb. 8—9 órakor kezdődik, s néha 11—12 óráig is elhúzódik. Ekkor tesz ki a vőfély magáért: hosszú rigmusokkal, amely tele van szellemes, fordulatos, tréfás eseményekkel, szórakoztatja násznépet. Az ekkor mondott rigmusok olyan hosszúak, hogy azoknak közlése túlhaladná e dolgozat megengedett terjedelmét.³¹

Vacsorakor megfigyelik a menyasszonyt; ha jó étvágyal eszik,

akkor jó hízóik lesznek.³² Kínálják, hogy minél több levest egyen, mert akkor meg a csirkéhez, ill. az aprójószágához lesz neki szerencséje. Nem kevésbé fontos, hogy a paprikásból is sokat egyen, mert akkor meg a fiai lesznek kövérek és erősek. A lakodalmi vacsora nálunk leginkább baromfielevesből (legtöbbször tyúklevesből), és marhapörköltből áll. Néha kovászos uborkát is szoktak felszolgálni a vacsorához, vagy más savanyaságot, különösen ha gondos a háziasszony. Utána kifli (lekváros vagy mákos) és üres u. n. „fontos kálács” kerül vacsora után az asztalra. Ujabban, — városi hatásra — terjed a szokás, hogy a régi u. n. száraz sütemény helyett tortát visznek a lakodalomba. A lakodalomba vitt süteményt és bort, amikor a beköszöntő után átveszik a vendéglátó háziak, cédulával jelölik meg, s vacsora után ezt teszik a vendégek elé, mindenki elé a magáét. Ezzel aztán a vendégek végigkínálják jobbra is balra is a mellettük ülőket. A vacsora után tánc következik.

Éjfél után a vőfély egyedül a lányosházhoz megy, lámpással a kezében, és a következő rigmussal hívja őket „kálátóba”:

Adjon az Uristen szerenczés jó estét,
Küldje le e házra áldását, kegyelmét,
Kik itt egybegyűltek, legyenek boldogok!
Hogy miért jöttem én, ime beszámolok:
Kedves vőlegényünk, kit Isten éltesse,
Nem különben atyja küldtek ide engem,
Szépen felkértek az egész háznépét,
Tegyük meg kedvükért azt a szívességet,
Jőjjenek házukhoz, ők most vígan vannak,
Mint új atyafiak, velük mulassanak!
Hogy el ne tévesszék valahogy a járás!,
Elküldték velem a világító lámpást.

Megindul ezután a menyasszonyos háztól a menet a „kálátóba”. A vőlegényes házhoz érve, a vőfély köszönti a „kálátósokat”:

Szerenczés jó estét adjon az Uristen.
Tisztelt násznagy uram, örömmel jelentem,
Hogy mint egykor Mózes, Izraelnek népét
Vezetvén, érezte Isten kegyességét,
Száraz lábbal kelt át a Vörös-tengeren,
Népéből egyet se ért a veszedelem.
Választott népemmel én is megérkeztem,
Nem történt baj velünk, megőrzött az Isten.
Hanem, mivel bizony jó nagy utat tettünk,
El is fáradtunk és meg is melegedtünk,
Engedjék pihenni e vándor csapatot
Es osszák meg velük, amit Isten adott!

Ezután kerül sor a menyasszony fejének a bekötésére, illetve az „új-asszony-táncára”, vagy másképpen a „rostástáncra”. Amikor a „kálátósokat” a vőfély beköszöntötte, észrevétlenül visszavonul a menyasszony az egyik szobába, ahol a menyasszony két kálátóba jött asszony rokona segítségével átöltözködik. Ekkor veti le a menyasszonyi ruháját, s rendszerint piros pettyes, házias ruhába öltözik át. Fejét pedig

asszonyosan hátraköti. Ekkor a vőfély a következő rigmussal köszönti be az új asszonyt.

Tisztelt násznagy uram, egy esodát mutatok,
Ilyet még nem látott, azért én jólálok.
Tessék elhinni, hogy én igazat mondok,
Amit igen könnyen be is bizonyítok.
Ime szép menyasszonyunk még az előbb lány volt,
De most tessék megnézni, hogy elváltzott:
A haját nem látom, nem tudom, hova lett,
Annyi bizonyos, hogy feje bekötetett.
Azért kérem szépen násznagy uramékat,
Fogadják be ismét szép menyasszonyunkat,
Mint újasszonyt ezen szép víg társaságba,
Engedjék résztvenni először a táncba.
Nosza füstös koma, hegedűd zendüljön,
Hogy a menyasszonynak füle megcsendüljön!
Húzd el Rákóczi híres indulóját,
Melyet dalolt, midőn vívta Regőc várát,
Lám, hiszen nem látni itt egyetlen apácát,
Járjuk el hát szépen az új asszony táncát! —

Amíg a vőfély a beköszöntőt mondja, egy rostát hoznak be, amit a násznagy elé tesznek. Amidőn vége a beköszöntőnek, elkezdődik az „új asszony tánc“, vagy másképpen a „rostástánc“. A násznagy veri a rostát, közben jó hangosan kiáltja: „Eladó az új asszony! Eladó az új ember!“ Aki az új házaspár valamelyikével akar táncolni, meg kell azt vennie. Árverésszerűen megy az adás-vevés: aki több pénzt dob a rostába, mindig azó az új pár valamelyike, s az mindaddig táncol, amíg nálánál többet adó el nem kéri tőle. „Enyém az új ember!“ — kiáltással dobja bele a pénzt a rostába, s nyomban még hangosabban jelenti be a násznagy, hogy az illető az új ember. A násznagy ügyességétől és a hangulattól függ a rostástánc anyagi sikere. Úgyesen fel lehet fokozni a rostástánc ütemét, s néha 200—300 forintos eredmény, — nálunk szegény községben nem ritkaság. Igaz ugyan, hogy magányos férfivendég, ha külön ajándékoit nem hozott, ilyenkor a rostástánc alkalmával adja át az új párnak szánt pénzbeli ajándékát. Amikor az új ember már megúnta a rostástáncot, egy nagvobb összeggel ő veszi meg az új asszonyt, s egy hirtelen mozdulattal, mintegy elrabolja a tánc forgatagából élete páriát. — A rostástánc végeztével újra bejön az új pár, s a násznagy átadja a pénzt az új asszonynak. Az átadás úgy történik, hogy a rostából előbb egy cserép tányérba önti a násznagy a pénzt. Utána az újasszony két kezével kifeszíti a kötőjét és ebbe dobja bele a násznagy tányérostól úgy a pénzt, hogy a tányér minél több darabra törjön szét. Ugyanis azt tartja a nép, hogy ahány darabra törik ilyenkor szét a tányér, annyi gyermeke lesz az új párnak, ha pedig nem törik szét a tányér, akkor meddő lesz a házasságuk.³³

A rostástánc után újra tánc következik. S táncolnak, mulatnak tovább reggelig, s nem lakodalom az, ahol másnap 8—9 óra előtt véget ér a lagzi. A vőlegényes ház a rostástánc után vendégeli meg a kálátósokat. Vacsorakor mindig tesznek félre a kálátósok részére, most azzal

kínálják meg őket. — Utána a kálátósok visszamennek a menyasszonyos házhoz, s ők ott mulatnak tovább reggelig. — Hajnal felé lassan szál-lingózni kezdenek hazafelé a vendégek. Valahányszor egy vendég el-megy, mindannyiszor muzsikásokkal kísérik ki a kiskapuig, ha kedves vendég, néha tovább is. Közben állandóan táncolnak és dalolnak.

Hajnal felé eltűnik az új pár is, „hazamegy”. A vőfély és szűkebb rokonság, legtöbbször csak az örömanya kíséri be az új párt új otthonába. Itt az örömanya vág egy karaj kenyeret, s ezzel a rigmussal fogadja a menyét:

Karajt vágok, fiad lögyön,
Möghámozom, piros lögyön,
Mögirdalom, bodor lögyön.³³

Utána pedig leültetik egy székre, alája subát tesznek, ölébe pedig kisgyermeket ültetnek, hogy minél hamarabb legyen az új párnak gyermeke, s haja pedig olyan bodor legyen, mint a suba szőre.³³ Ezután a vőfély megmossa az új asszonynak előbb a nyakát borral, hogy teste ne legyen soha ótvaros, és állandóan vígkedélyű legyen.³⁴ Ha pedig az új asszony húzódozik a házassélettől, akkor pedig a fejét mossák meg borral.³³

Igy múlik el a lakodalom. Egy csöppet sem közömbös lépés az egyszerű ember életében, hiszen ekkor egy új élet kezdődik két fiatal ember életében. Régente válás, különélés egyáltalán nem fordult el a falunkban, mert az „anyjukom”³⁵ és „apjukom”³⁶ egy életre kötöttek házasságot és valóban elmondhatták, hogy őket csak az ásó-kapa választhatta el egymástól. Éppen azért, mert soha vissza nem térő mozzanat volt a régiek életében a házasság, érthető, hogy arra törekedtek, hogy minél nagyobb lakodalmat tartsanak. Hadd emlékezzenek vissza minél tovább a falubeliek egy-egy ilyen nagyobbzsabású lagzira. Ezért csillan meg a mostani öregek szeme, valahányszor az esküvőjükre tereljük a szót: „Hej, amikor én esküdtem az anyjukommal, a félfa ott volt, s 3 napig mulattunk.”

III.

A halál. Az emberi élet harmadik nagy állomása a halál. A halál a földi élet befejezése, s az imerctlen túlvilági élet kezdete. A halálnak a különböző betegségek nagyon is ismert előreküldött hírnökei, s ezért a legszorosabban hozzátartoznak a sír felé botorkáló ember életéhez a különböző „nyavalyák”, amelyek nagyon gyorsan elérik az embert, s egy kettőre a „halál kutyái ugatnak ki belőle!”. Éppen ezért én is egybeveszem a különböző betegségekkel kapcsolatos szokásokat, a halottakkal.

A leggyakoribb betegség, amidőn valakit a gyújtóvány-hideg lel. Ilyen betegről kelet felé fordulva háromszor meg szokták kérdezni: „Kit leljen a hideg?” — amire a beteg napnyugatra fordulva háromszor válaszol: „Lelje a k...k anyját!” Ezután a hideglelés egy-kettőre el fogja hagyni.³⁷ Máskor meg „makrancos”, vagy másként „rosszindulatú” támadás támad az ember végtagjain. Ilyenkor a betegnek 9 helyről kell egy-egy falat szalonnát kérni. Ezekbe egy-egy rövid nádszálat szúrnak, s a nádszál körül szépen levágják kerekre a szalonnát. Ezután

köralakban mindegyikkel háromszor körül kell dörzsölni a sebet, s azután kidobják a legközelebbi útkereszteződésre. Aki ilyenre rá, vagy „belehág“, arra vándorol át a rosszindulatú támadás.³⁸ Szokták még a mérges pattanást, vagy sebet tojáshéjával háromszor megdörzsölni, amit azután szintén az útkereszteződésre szoktak önteni.³⁹ Még hatásosabb gyógymód a rosszindulatú támadásra a következő: Egy új kendőt vesznek alku nélkül a boltban. Ezzel háromszor kell keresztalakban a támadáson áthúzni, miközben a következőket mondják:

Az Atyának és Fiúnak, Sömmi lögyön a neved!

Utána egy Miatyánkot és egy Üdvözlégyet mondanak el. Ezt az egész eljárást háromszor kell ismételni, s aztán a zsebkendőt a legközelebbi keresztútnál visszakézből eldobják anélkül, hogy visszatekintենék.⁴⁰

A kisebb jelentőségű torok vagy szemfájás ellen nagyon jó a karácsonyi méz, viszont a karácsony bőjtjén (dec. 24-én, a vacsora után) maradt morzsák belső bajok ellen a legjobb orvosság.⁴¹ De ugyancsak a torokfájás ellen használják a karácsonybőjtjén asztalon levő abroszt, s ekkor az asztal alá tett kalapot pedig a makrancos fejfájás ellen használják.⁴⁰

A sárvizet kiütésre „hagymaírt“ használják. Ezt úgy készítik, hogy félliter édes tejbe három fej vöröshagymát szelnek, azután egy kicsi szappanbuborékot, egy evőkanál lisztet, egy csipet sót tesznek bele, jól összekavarják. Ezt a keveréket aztán addig főzik, míg „pempővé“ nem vált. Kihűlve tiszta ruhára kenik és úgy teszik rá pl. a lábfejre, vagy a lábszárra.⁴¹ Állandó gyötrelmet jelent a gyakori fejfájás is. Ennek vízbefőtt árvacsalán lébe kellett háromszor napfelkelte előtt megmosni a fejét, s utána napnyugatra kiönteni. A harmincas években megboldogult nevelőatyámat is szintén így gyógyították ki a görcsös fejfájásból „bűbájos“ rokonaink.⁴² Ha valakinek szemölese van, cérnaszálla annyi csomót kössön, ahány szemölese van és azt ássa el a csurgásba. Mire ez elrothad, a szemölcs is elmúlik.⁴³

De idesorozhatjuk az emberi betegségekhez a legkedvesebb háziállatának, a tehénnek is a betegségét, hiszen a beteg vagy ahogy ők mondják „mögrontott“ tehén teje az emberre is nagyon káros. Féltik is éppen ezért nagyon a tehénüket. Nem is szívesen adnak ki naplemente után tejet a háztól. Ha nem lehet mégsem elkerülni, akkor egy kevés sót tesznek úgy bele a tejbe, hogy aki viszi, észre ne vegye, mert akkor hiába tettek bele só. Ha nem tesznek bele só a naplemente után vitt tejbe, könnyen „mögromgálódik“ a tehén. Hiszen a tehén „mögromtásához“ nem nagyon sok kell. Elég, ha a családból bárki, vagy a háztól elvitt tejbe valaki késsel⁴⁴ belenyúl, mindjárt kihatároznak a tehén csöcsei. Ha pedig étkezés közben a tejbe közvetlenül késsel aprítjuk bele a kenyeret, egy-két napon belül „vérös“ tejet ad a tehén.⁴⁴

Ha pedig valamelyik titkos ellenségünk vizes lepedővel észrevétlenül vágighúzza a tehenünket, ugyancsak meglepődve vesszük észre, hogy néhány nap múlva a tehenünk „mög van rentva“ és „vérös tejet“ ad. Ilyenkor az ilyen tehén állandóan izzad, s olyan mintha harmattal lenne befedve. Ekkor a fejőbe két éles, lehetőleg konyhakést tesznek és erre fejk meg a tehenet. A fejés közben erre a házhoz jön az, aki megrontotta a tehenet. Ezért már jó előre bezárják az ajtót és senkit

sem engednek be, bármennyire is zörgetnek. A fejés után a tejet egy favályúba öntik, s nyírfá söprűvel jól elverik a tejet. Ilyenkor úgy gondolják, hogy azt verik, aki mögrontotta a jószágot.⁴⁵ Ezt a felfogást bizonygatja nekem állandóan a szomszédunk,⁴⁶ aki még a harmincas évek elején a tanyán lakott. Ő is ezt a fejéssel-eljárást alkalmazta az udvaron a nyári vályuhoz kötött tehenével, amidőn fejés közben észrevette, hogy csúnya nagy fekete macska lopódzik az istállója felé. Rögtön kikerítette és megfogta. Aztán a disznók vályujába szorítva nyírfaseprűvel úgy elverte, hogy alig tudott a macska elvándorogni. Másnap hallotta, hogy az egyik szomszédjának a felesége beteg. Gyánús volt neki, s ezért másnap este elmentek a feleségével együtt meglátogatni a beteget. Bizonygatja még most is, hogy beszélhetek bármit, ő akkor a saját szemével győződött meg arról, hogy az asszonynak azon részén, amelyet előtte való estén a fekete macskán a nyírfaseprűvel alaposan helybenhagyott, ütéstől származó csúnya kék foltok voltak. Az asszonyt, aki egyébként is boszorkányosság hírében állott, — hiába kérdezte, hogy hát mondja meg szomszédasszony, mi történt magával. Olyan a feje, mint ha valaki jól alaposan helybenhagyta volna. Hiába volt minden faggatás, az asszony nem volt hajlandó hozzá beszélni, csak szóltanul, de szemében annál mérgesebben tekintgetett rá.

Nálunk, falu helyen betegséggel a legritkább esetben mentek orvoshoz. Először végigpróbálták a faluban élő összes javasasszonyt, s amikor már legtöbbször menthetetlenné vált a beteg, akkor szaladtak kétségbeesve orvosért. Ha az sem tudott rajta segíteni, még egy kis halvány reményt jelentett a vízkeresztkor a templomból hozott szenteltvíz. Ebbe ha háromszor megmosták a nagy beteg szemét, a beteg rendszerint megkönnyebbült, s igen gyakran meggyógyult.⁴⁷ Legjobban attól féltek, hogy éjjel jön értük a halál. Ezért tettek vízkeresztkor egy kis üveghen szentelt vizet a párnájuk alá,⁴⁸ és ezért vetnek még most is lefekvés előtt keresztet a párnájukra, hogy ezt elkerülhessék.⁴⁹ Bár az egyszerű emberek jobban tudják és érzik, hogy a halál ellen nincs orvos, mégis mindig mindent megpróbálnak, sokszor a legkétségbeesettebb tettekre is elragadják magukat, csak hogy arasnyi földi életüket csak néhány nappal is meghosszabbítsák. A halálos ágyon tűnik ki, hogy milyen szoros az egyszerű emberek életében a szülői, testvéri vagy rokoni kapcsolat, amelyet oly kegyetlenül tép szét a halál. A gyászoló család iránt érzett, és szívből jövő részvét megható jeleneit láthatjuk még az érdektelen ismerősök részéről is megnyilvánulni. Más azonban a helyzet, ha a haldokló búhájosság vagy boszorkányság hírében hal meg. Ettől még a rokoni környezete is húzódozik, amidőn haldoklik. Az ilyen ugyanis nem akarja magával vinni a „tudományát“, s arra hagyja, aki megfogja az ilyen haldokló javasasszonynak feléje nyújtott kisujját. Eppen ezért nagyon félnek tőle, s ilyenkor seprűt adnak a kezébe, hogy abba szálljon a tudománya. Ezt a seprűt aztán a javasasszony halála után nyomban elégetik a kemencébe, nehogy bajt hozzon a háttamaradottakra.⁴⁷

Ha a háznál halott van, a tükröt beborítják, vagy leveszik, nehogy a halottat meglássák benne, mert nem lesz nyugta a megholtaknak.⁵⁰ Még ezelőtt egy-két évtizeddel a háznál ravatalozták fel a halottat. Ilyenkor a tiszta szobába helyezték el úgy, hogy feje az ablak felől legyen

befelé nézve s a test iránya a régi házakban annyira közismert mestergerenda irányával egyezzen meg.⁵¹ Az ablakba rendszerint égő lámpát tettek, amely mindaddig égett, amíg a halottat ki nem vitték a temetőbe. Nem igen mertek az ablakon a szobába nézni, mert ha az égő lámpa mögött megpillantották a halott viaszsárga arcát, sárgaságot kaptak. Emlékszem vissza, amidőn kiesi gyermek voltam, olyan 7–8 éves lehettem, amikor „őregapámat” temették. Nagyon féltem, hiszen a hatótasházban a halott körül állandó sírás volt, s nagyon szokatlan volt számomra az a körülmény, hogy „őregapám” a ravatalon feküdt. Sírva mentem állandóan az édesanyám után, szeknyájába görcsösen bekapaszkodva, mert úgy éreztem, hogy nagyapám állandóan kerget. — Végül is édesanyám erőszakkal odacipelt a ravatalhoz, s erővei megfogatta megholt nagyapám nagylába ujját. Abban a percben elmúlt a félésem, s megszűnt a lidércnyomás nagyapámmal kapcsolatban.

Amíg a halott a háznál fekszik, addig nem viszik ki a szemetet a házból, hanem összeseprik a ravatal lábfelőli végéhez. Amikor temetik a halottat, akkor valaki a hozzátartozók közül egy lapátra gyorsan rá-söpri s azonnal a halottal elinduló halálkocsi után önti. Legjobb ráönteni a mozgó kocsikerékre, de ha az illető már elkészt, legalább a halottat vivő kocsi nyomára önti, hogy a halott lelke vissza ne jöjjön.⁵⁰ Ugyancsak a beteg túlvilági nyugalmaért kell a sírba letett koporsóra a hozzátartozóknak legelsőnek egy-egy göröngyöt dobni. A férfi halott mellé odateszik az elhaltak kedves használati tárgyait, így a dohányzacskóját, tajtékpipáját és botját. A női halott mellé az imakönyvét, olvasóját, kontykendőjét és fésűjét. Nem nagyon ajánlatos semmit sem visszatartani, amit a halott nagyon szeretett, mert úgyis visszajön érte a túlvilágról.⁵²

A temetőben azután a halotti szertartás után a hozzátartozók az új sírt háromszor körüljárják, s közben legalább egy Miatyánkot és egy Üdvözlégyet imádkoznak a megholt lelki üdvösségéért. A temetés után a halott közelebbi hozzátartozói, régebben mindenki, aki a halottat virrasztotta, résztvevett a halotti toron. Legtöbbször paszuly-levest főztek füstölt hússal a torra. A halottnak is megterítenek, tányérjára kenyeret és sót tesznek, hogy a halott is egyék a gyászolókkal, s a tányér elé égő gyertyát állítanak. Ilyenkor a koldusokat is az asztal mellé ültetik, s azok is együtt esznek a többiekkel. A koldusok részére ekkor a szomszédban egy cipót sütöttek. Amit a megboldogultnak szántak, azt mind a koldusnak adják oda, nehogy a halott éjjel eljöjjön érte.⁵³

Mint tiszamenti faluban, sokszor adódik eset, hogy valaki annak ellenére, hogy vízbemenés előtt keresztet vetett, vízbefullad. Ilyenkor a folyó vize egy ideig a víz alatt magával viszi a holttestet, ez pedig különösen nyáron nagyon veszélyes, mert a hulla, különösen a vízben, gyorsan oszlásnak indul. Legtöbbször harmadnapra veti fel a víz, de sokszor egy-két hétig is víz alatt van a hulla. Ilyenkor nagyon fontos, hogy hamarabb megtalálják a vízbeholtat. Ekkor a következőképpen járnak el:

A karácsonyra virradóra süttöt kovásztalan cipó béléből egy kis darabot bedobnak a vízbefúlt után ugyanarról a helyről, ahonnet utoljára ment bele a szerencsétlenüljárt a vízbe. A kenyérbél aztán nem-sokára ott fog megállapodni, ahol a víz alatt a halott van.⁵⁴ Itt említem

meg, hogy nálunk régebben a vízbeholtnak nem harangoztak, mert akkor hiába harangoztak ilyen harangokkal vihar vagy jégeső elé. Nálunk először vízbeholtnak 1910-ben harangoztak a nemrégén meghalt Belák malmos apjának.⁵⁶ Azóta bármilyen sötét felhő is jön a falu felé, hasztalan harangoznak vele.

*

Befejezésül pedig három népi jóvendölési eljárást rögzíték. Mindhárom egyaránt elterjedt a községben, s most különösen újra a második háború után virágzott fel. Hiszen a községből sokan elmentek a háborúba, s annak végeztével nem kerültek mindjárt haza, legtöbbjük fog-ságba esett. Ezekről az eltűnt hozzátartozókról igyekeztek valami biztatót megtudni ezekkel a népi jóvendölésekkel. De igen gyakran a serdülő fiatalság is ezekkel a módokkal próbálkozott, hogy valami közelebbi adatot megtudjon jóvendőbelijükkel kapcsolatosan.

a) Az imakönyv forgatás.⁵⁷ — Szent Antal imakönyvéből egy fohászt mondanak Szent Antalhoz, s utána egy Miatyánkot és egy Üdvözlégyet imádkoznak el. Ezután — lehetőleg Szent Antal — imakönyvbe egy kulcsot helyeznek olyan módon, hogy csak a kulcsfej látszik ki. A kulcsot az imakönyvhöz pertlivel rögzítik. Ekkor egymással szembe két személy áll és egymásfelé kinyújtják a jobbkez mutató ujját. Erre helyezik rá kulcsot úgy, hogy a kulcsfej alsó széle a szembenálló egyén két gyűrűs ujján legyen. A következő kérdésre: pl. Imakönyvem, mondd meg nekem, él-e még a fiam? — Az imakönyv ilyenkor megfordul; ha balra fordul, akkor él, ha jobbra fordul, akkor már nem él a kérdezett. Ezen jóvendölésekhez szorosan hozzátartozik egyrészt a buzgó hit és imádság, másrészt a különös tisztelet Szent Antal iránt. Egyébként Szent Antalhoz külön is szoktak évégből imádkozni, s valamit ajánlanak fel Szent Antal tiszteletére, rendszerint egy-két szál gyertyát a Szent Antal szoborra. Ezzel biztosítják a szent segítségét a jóslás alkalmával.

b) Ugyancsak ilyen népi jóvendölés a rostaforogatás. A rosta külső peremébe oldalt szúrjuk a szétnyitott ollót. Ugyanolyan módon, mint az imakönyv forgatásánál, az olló fogójának alsó két széle az egymással szemben áll két egyén gyűrűs ujjának a két alsó percen legyen. A következő kérdésre: Szent Péter és Pál, fordítsátok meg a rostát, hogy meglátom-e még a fiamat, vagy nem? — Ha jobbra, akkor nem, ha balra fordul, akkor igen jelent a fordulat. — Ilyen módon a legapróbb részletekig meg lehet tudni, hogy valamilyen esemény, mikor, kivel történik meg. Csak egy a fontos, hogy a kérdéseket ügyesen kell feltenni, rendszerint eldöntő alakban. Ilyen módon a néni sok családnak nyújtott vigasztalást ezzel a népi jóslással azáltal, hogy eltűnt halottnak hitt hadifogoly hozzátartozókról erősítette azt a reményt, hogy életben vannak.

c) A harmadik népi jóvendölés a karikagyűrűbe való nézés. Ekkor egy tányérba poharat tesznek, a pohárba pedig felénél egy kicsit feljebb szentelt vizet öntenek. Kívül a pohár köré a tányérba hamut tesznek. A pohárba a szenteltvízbe még egy arany karikagyűrűt helyeznek. A tányért körülrakják szentképekkel, eléje pedig feszületet tesznek. Két oldalt két égő gyertyát helyeznek, a pohár fölé tükröt tartanak, ami visszatükrözi a pohár fenekén lévő arany karikagyűrűt. Ha

hozzátartozójuk él, meglátják a gyűrűben a tükrön keresztül hozzátartozójukat. Ha pedig nem él, akkor helyette egy kis dombot, vagy koporsót látnak benne.

* * *

A dolgozatom végére érve, nem mulaszthatom el, hogy a közölt anyagra hivatkozva újólág egészen röviden ne utaljak a bevezető sorokban Algyőre tett megállapításomra. Ez a néhány oldalas dolgozatom körülbelül tíz évi gyűjtési munkából csak az emberi élet három nagy misztériuma: a születés, házasság és a halál körül csoportosított szokásokat adja, bár ezt sem teljesen. A közölt anyag azonban meggyőzhet bennünket arról, hogy a „legutolsó percekben” is még mennyi néprajzi anyag vár összegyűjtésre még az olyan nagyvárosok közelében fekvő községekben is mint Algyő, különösen akkor, ha az régi település. Ezért az ilyen régi falvak néprajzi anyagának megmentése is fontos. Természetesen még jóval több néprajzi anyag megy veszendőbe az olyan helyeken, ahol a régi település valamennyire is kiesik a főútvonalak hatósugaraiból, vagy a nagyobb városok kulturális vonzási köréből.

Sajnos, ez a magyar falvakban még nagyon sok helyen összegyűjtésre váró nagy értékű szellemi néprajzi hagyatéknapról-napra romosan fogy. Eppen ezért sietniünk kellene, legalább a gyűjtési munkákkal, hogy minél több község néprajzi anyagát megmentjük meg a mostani idősebb nemzedék kihalása előtt a végleges megsemmisüléstől.

Belovai Sándor

JEGYZETEK:

¹ A falu legelső okleveles említése Kálmán király testvérének, a megvakított Almos hercegnek, 1118-ban kelt, s az esztergomi megyei dömösi prépostságnak tett nagyobb mérvű birtokadományozásáról szóló oklevélben fordult elő „villa Geu” néven, mint ezen a vidéken a legnépesebb hely. (Knausz Nándor: Monumenta ecclesiae Strigoniensis. Esztergom, 1874. 90. l. — Fejér György: Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis, Buda, 1929. II. 100. l.)

² Lásd: Zsilinszky Mihály: Csongrád vármegye története. I—III. Budapest, 1896. — Szeremlei Samu: Hódmezővásárhely története, Budapest, 1901. I—V. — Reizner János: Szeged története, I—III. Budapest, 1899.

³ Reizner János: A mindszent-algyői uradalom története. Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, II. évf. Budapest, 1895. 321—338 l.

⁴ Cs. Sebestyén Károly: Az algyői templom, Szeged, 1930. (Az Alföld Kutató Bizottság kiadványa). Ebben a munkában Cs. Sebestyén arra a megállapításra jutott, hogy a templom tornya a XIV. század végéről való lehet. Eppen ezért ajánlotta, hogy sürgősen vegyék fel a megvédendő művek jegyzékébe, ami a legutolsó percben, 1936-ban sikerült is. Ugyanebben az évben a templomot átépítették, de a tornyot meghagyták régi állapotában.

⁵ Az 1934—1937 között, tanítóképzős koromban történt gyűjtésemet Dr. Bálint Sándor: Népünk ünnepei, Bp, 1938. c. művében fel is használta. Erre utal is a 307. lapon. Ezeket most mellőzöm.

⁶ A továbbiak során külön-külön jelzem azoknak a falumbelieknek neveit és életkorát, akiktől az adatot kaptam. Ezeknek egy része már nem él. Ahol nem

jelzem külön, ott részben a saját tapasztalatomra, részben pedig a családukban még élő szokásokra támaszkodom.

7 Podonyi Mari néni, 77 éves.

8 özv. Török Elekné, 67 éves.

9 Vidács Istvánné, 75 éves.

10 Udvari Ferencé, 68 éves.

11 Vidács Istvánné, 75 éves.

12 özv. Széll Ambrusné, 82 éves.

13 Podonyi Mari néni, 77 éves.

14 Udvari Ferencé, 68 éves.

15 Vidács Istvánné, 75 éves.

16 özv. Török Elekné, 67 éves.

17 Udvari Ferencé, 68 éves.

18 özv. Farkas Mihályné, 71 éves.

19 özv. Szép Vendelné, 87 éves.

20 Udvari Ferencé, 68 éves.

21 Vidács Istvánné, 75 éves.

22 Ezt önálló dolgozat keretében más alkalommal közlöm.

23 Belovai Péterné, 78 éves.

24 Az édesanyám sokszor elmesélte az ő lakodalmát. Ezt is az ő elbeszélése után, — visszaemlékezve szüleim lakodalmára — rögzítettem.

25 A további lakodalmi szokásokat részben a saját megfigyelésem alapján, (a rokonságom révén elég sokszor voltam lakodalomban, hiszen csaknem a fél falu rokonom!), részben a szomszédunkban lakó Tóth János (37 éves) és Süli Mátyás (75 éves) adatai alapján adom. Tóth a falu egyik legkapósabb vőfélye, Matyi bácsi pedig népes rokonsága révén nagyon sokszor szerepelt, mint násznagy. A lakodalmi szokások ismertetésénél a máshonnet kapott adatokat külön jelzem.

26 A leggyakoribb nászajándékok: egy pár kanna, vagy mosdótál, 2—3 db. kisebb lábas, vagy egy nagyobb „vájling“ (20—25 literes sütőteknő helyett használt bádog tál.)

27 Amidőn a lakodalmi menet indul, a násznagy megkérdi a vőfélyt: „Vőfély uram, megvan-e a lakat?“

28 Nálunk nem múlik el lakodalom, hogy a pap valamelyikbe, — mint hivatatos — el ne menjen. A meghívás visszautasítását sértésnek veszik.

29 Tóth János, 37 éves.

30 Püspöklélén és a makai határban.

31 Ezeket más alkalommal közlöm.

32 Podonyi Mari néni, 77 éves.

33 Podonyi Mari néni, 77 éves.

34 Tóth János, 37 éves.

35 Az asszony „kendezte“ és magázta az urát.

36 A férj viszont tegezte a feleségét, s „anyjukomnak“ vagy „hékámnak“ szólította.

37 özv. Hegyi Józsefné (Rajpista Róza néni), 73 éves.

38 Hegyi Edéné, 69 éves.

39 Pécsi Antalné (Zakar Róza néni), 73 éves.

40 Udvari Ferencé, 68 éves.

41 Vidács Istvánné, 75 éves.

42 Belovai Péterné (Simon Erzsébet), 78 éves.

43 Vidács Istvánné, 75 éves.

44 Amennyire vissza tudok emlékezni, mindig volt tehenünk. Edesanyám „vergődött“ vele, s azért nagyon figyelte, hogy eszem a tejet. Nagyon sokszor kikaptam tőle gyermekkoromban, amikön a tejbe beleesett tárgyat késsel próbáltam kivenni, vagy ha a tejbe késsel aprítottam bele a kenyéret.

45 Pécsi Antalné (Zakar Róza néni), 73 éves.

46 Süli Mátyás, 75 éves.

47 Belovai Péterné (Simon Erzsébet), 78 éves.

48 Pécsi Antalné (Zakar Róza néni), 73 éves.

49 özv. Török Elekné (Simon Etel), 67 éves.

50 Podonyi Mari néni, 77 éves.

51 Udvari Ferencné, 68 éves.

52 Podonyi Mari néni, 77 éves.

53 Udvari Ferencné, 68 éves.

54 Pécsi Antalné (Zakar Róza néni), 73 éves.

55 Hegyi Ede, 85 éves.

56 özvegy Széll Ambrusné, 82 éves.

57 Mind a három Vidács Istvánnétől, 75 éves.

COUTUMES POPULAIRES D'ALGYÓ.

Sándor Belovai.

Algyő est situé entre deux grandes villes: Szeged et Hódmezővásárhely. Dans cette étude, l'auteur donne des coutumes d'Algyő groupées autour des trois grands mystères de la vie humaine: la naissance, le mariage et la mort. Dans l'introduction ainsi que dans la conclusion, l'auteur - en se référant à la matière publiée - rappelle brièvement la circonstance que le village est resté même après 1848 (l'émancipation des serfs) jusqu'à nos jours (en 1915, la réforme agraire) sous l'influence culturelle et économique de la grande propriété des Pallavicinis, située dans ses confins. Ainsi la matière ethnographique en est assez précieuse qui attend encore à être recueillie.

En ce qui concerne la naissance, l'auteur donne les „superstitions“ servant à éloigner les sorcières qui menacent l'enfant et la femme en couches. Après, il énumère les usages populaires qui cherchent à remédier les maladies fréquentes des nourrissons (p. e. le maléfice par le mauvais oeil, la suppuration de l'oreille, le pylalisme etc.)

Parmi les coutumes qui sont en relation avec le mariage, l'auteur mentionne d'abord les anciens coutumes (transport du lit de la mariée etc.) et puis il décrit d'une manière détaillée les noces d'aujourd'hui à Algyő (l'arrivée des invités, le cortège en allant à l'église, la cérémonie nuptiale, les adieux de la mariée, les danses de tours, le souper, la coutume nommée „kálátó“, la danse à crible etc.) et il publie aussi les vers des noces. Parmi les usages qui sont en relation avec la mort, l'auteur traite d'abord les procédés populaires servant à guérir les maladies (un abcès malin, des exanthèmes, des maux de tête fréquents etc.). Dans cette partie, il s'étend sur les superstitions visant à remédier le maléfice dont la vache, l'animal domestique le plus important des habitants d'Algyő, est atteinte et celles à guérir une vache qui donne du lait souillé de sang. Ensuite, il s'occupe des coutumes qui sont en rapport avec un décès (la mise en bière, l'enterrement, les repas de funérailles, la recherche d'un moyé etc.).

Pour terminer, il décrit trois formes de prédiction: tourner les pages d'un livre d'heures, faire virer un crible et regarder dans un anneau.